

Олис-олис кирлар ортидан, Бойсун тоглари адогидан дилни орзиктиргувчи наво таралади. Мўйсафид харсангтошлар мангулик дуосини ўгираётгандек, ўркач-ўркач бўлиб ётган адирлар асрлардан ёдгор карвонларни эслатади. Ям-яшил даштларда кора сурувлар, осмоннинг зангори яйловида эса бокилган ок хисори кўйлар мисоли семиз булутлар сокин кезинадилар. Дунё чексиз, борлик худуд бухудуддай. Наво кир-адирлар, тепалар ва дўнгликларнинг мусикий шакли-шамойили янглиг ўркач-ўркач, тўлкин-тўлкин бўлиб, гоҳ пастланиб, гоҳ баландланиб кетади. Элас-элас, олис-олис согинчлар, хижрону фиروق, айрилик ва дийдор манзиллари. Барчасига бекат – шоир юраги. Бунда – эшиклар ёпилмайди, “Илтимос, суюнмангиз” деган эслатмалар йўк.

Умримни бир олис ишкка алмашдим,
Кечдим хушёрликдан, тушга алмашдим.
Беканот калбимни кушга алмашдим,
Сизсиз ўтган умрим бекор, ёрижон,
Не бахтким, юрагим бемор, ёрижон.

“Олис ишк”ни тахлил килиб, шархлаб бермок учун шоирнинг хаёти камлик килади. Бу йўлда умр сарф килинади, бунинг божу хирожи калб кони билан тўланади. Шоирлик ҳам худди шофёрликдай: бировнинг юкини вужуди, юрагининг юкхонасига ортиб олгану олис йўлга отланган. Йўл гоҳ ўнқир-чўнқир, гоҳ доvon бўлса, гоҳ дашту биёбон. Юк баъзан огирлик килади, унинг залвори, салмоги катта. Шоирга йўл-пўлда қолиб кетмасин деган максатда эҳтиёт гилдираги берилмаган. Юкни чидам билан тортмоги, манзилга сог-омон элтмоги керак. Ўзи, калбию виждони олдидаги, адабиёт ва шеърят, хаёту тириклик, элу юрт олдидаги қарздорлик, бурч ва жавобгарлик юки. Йиллар согинчларга, согинчлар йилларга айланади. Шеърлар шоир умри, калб ва рухининг харитасига ўхшайди. Тун ва кун, кеча ва кундуз, масофалару маконлар. Хар бир китоб бир манзил мисол таассурот қолдиради. Бойсундан Тошкент қадар, Тошкентдан чексиз оламлар қадар йўл. Ою қуёш, замину осмон, фалаклару юлдузлар, кейин – кета-кетгунча чироклар, чироклар, дилга якин ва кадрдон чироклар. Умр ўтган сари, юкини тарқатиб, улашиб борган сайин шоирнинг юки ортиб, огирлашиб бораверади. Бу юк қамайишга эмас, кўпайишга махкум этилган. Шоирлик қисматида азалдан шундай ёзилган.

Гарчи ўртамизда согинчу хижрон,
Гарчи висол йўли вайрондир вайрон.
Аммо азобингиз кўксимда хар он
Муқаддас оловдай қолди, ёрижон,
Шукрим, сиз билан ёндим, ёрижон.

Бир замонларда, XX асрнинг 70-йиллари бошида олис Олмониёда харбий хизматда юрган аскар йигитдан почта жилдига жойланган бир даста шеър Тошкентга учиб келади. Бу жилд кўлига теккан киши: “Ёт юртларда уйини, Ватанини согинган бир ўзбек боласининг нима қилишни билмай, шунчаки хавасга қоралаган машқларидир-да» деб ўйлаши ҳам эҳтимолдан холи эмас эди. Бирок аскар йигитнинг хаёту тақдирини жойланган,

умрий кисматини хал килиб бериши лозим бўлган жилд хакикий эгасига, имон-эътикоди бутун, беназир ва бегараз устоз, улуг бир инсоннинг кўлига тушади. Орадан киска вақт ўтиб, республиканинг обрўли, машхур журналларидан бирида устоз адиб Шухрат домланинг “Солдатдан мактуб келди...” дея бошланувчи, гоят хаяжонли, самимий хайрихолик ва меҳр билан битилган ок фотихаси, давомидан эса бир туркум шеърлар эълон қилинади. Биз – ўрта мактаб битирувчилари бўлмиш беармон хаваскор болалар дунёда армоннинг ҳам хиди борлигини илк бора ўша шеърлардан билиб олганмиз: «Каршимда лобар киз ўлтирар жиддий. Ичмаган, столда кадахи лим-лим. Сездингми, хавода бир армон хиди. Оламда турналар учмоқда, синглим».

Кейин ок ёмгирлар, шеърият ва мухаббат фасли бошланди.

Хозирда Ёшлар, ўшанда Талабалар шаҳар-часидаги адабий мухит, шеърият кечаларию назмий анжуманларни зир титратган “Инсонни тушуниш” китобчаси, “Бойчечак”, “Подполковник Фатеев”, “Сен йўқ эдинг...”, “Мени севинг, мендан нафратланинг”, “Бу ерга келтирди мени тасодиф”, “Тонг титрайди кеч кузакнинг кучогида”, “Бойсун хакида гамгин баллада”, “Параллел чизиклар”, “Севги хакида умидбахш баллада”, “Олис юртнинг бегона иси” сингари бизнинг тасаввур ва тафаккуримизни бутунлай ўзгартириб юборган, ўсмир кўнглимизни ағдар-тўнтар килиб берган ўнлаб, юзлаб шеърлар. У шеърий окшомлару бу шеърлар сабаб биз адабиётнинг яқин ошноларига айландик. Янги оханглар, назмдаги эски қолипларни синдирган ўзига хослик, мутлако янгича бир шеърият бизни сеҳр этди, калбларимизни тарбиялади. Ўша давраларда машхур бўлиб кетган “Бойчечак” шеъри – меҳр ва согинчининг тоза ва маъсум кинисаси ҳаммамизга яқин ва кадрдон бўлиб қолди: “Бойчечаким бойланди Бойчечаким бойланди Бугун олисда ёшлик Замин қанча айланди”. Муаллифнинг баланд пардаларда, юксак санъат ва маҳорат билан, жазавага тушган дирижёрни эслатувчи қиёфада ўз шеърини айнан ижро этиб бериши, унинг таъсир кучини, довругини икки қарра ошириб юборган эди. Талабалигимиз хавосидан шеър, согинч ва ифор уфурар, ётоқхонамизнинг гариб, кўримсиз йўлакларидан узун киш кечаларидан ҳам бойчечаклар шивирлаб-шитирлаб юргандек туюларди.

Биз хавас қилган шоир ақамизнинг елкалари хурпайган, қадду бастига гоят ярашган жун пўстини бўларди. Шеърлари, шеър ўқишлари билан бирга шу пўстини ҳам уни бошқа шоирлардан алоҳида ажратиб турарди. Пўстин эгасини гоят салобатли, ваҳимали килиб кўрсатар, хаваскор талабаларнинг доимий ҳамдами, кадрдон адабий маслаҳатчисига айланиб қолган Махмуд ака, устоз Махмуд Саъдий Шота Руставелининг машхур асарига қиёсан шоир оғамизга “Айик терисини ёпинган Усмон Азим” деб ном қўйган эди.

Беш йилимиз найсон булутлари янглиг тез ўтиб кетди. Чақинларимиз олислаб, талабаликнинг бор орзу-хаваслари, гулу чечакларимиз, ёшлигимиз ортилган осмоннинг қалдирик аравалари ҳам биздан йироклашдилар.

Хаёт синовлари, тирикликнинг хакикий имти-ҳон-лари даври бошланди.

Ўтган аср, 80 – йилларнинг бошлари, мушоиралар, адабий давралар кизигандан кизиби борар, бу давраларнинг севимли эркаси, гултожи машхур рассом Шухрат Абдурашидов эди. Раҳматли Шухрат ака шеъриятни жон-дилдан севар, Миртемир домланинг “Ўв, менинг ўзбаки юрагим. Неччига бўлиндинг, неччига?!...” деган машхур сатрларини хамиша айтиб юрар, айтиб бўлгач эса, шеърни худди ўзи ёзгандай, қулочларини қенг ёйиб астойдил завқланарди. У кишига «Рассомларнинг шоири, шоирларнинг рассоми» деб зарофат қилишган эди. Давраларга ҳам, шеъриятга ҳам қайз ва ранг қиритган мусаввир ўшанда адабиётга меҳр-мухаббатининг ифодаси сифатида “Ижодкор дўстларим” деган

катта хажмли рангтасвир асарини чизиб, адабий жамоатчилик хукмига хавола этганди. Асар хаммага маъкул келиб, анча-мунча шов-шувларга сабаб бўлди. Унда Рауф Парфи, Эркин Аъзам, Нодир Норматов, Хуршид Даврон сингари таникли адиблар каторида Усмон ака портретига, киёфаси, холати ва ички дунёсига алохида ургу берилган. Шоирни тасвирлар экан, мусаввир аслида унинг катта калбини, ундаги огир юк залворини ифодалаган эди. Кейин барча ижодкорлар – рассомлар, шоир-ёзувчилар, актёрлару олимларнинг калбини ларзага солган кутилмаган фожиа рўй берди. Шухрат ака автомобил халокатига учраб, ўн кунча ўзига келмай оламдан ўтди. Бешёгочдаги уйида, азасига келган кекса онаси “Тошкентларда юрган шоир болам” дебон уввос солди. Тасвирий сатъатимизгина эмас, адабиёт учун ҳам катта йўқотиш бўлган бу воқеадан устозлар, ижодкор акаларимиз анча вақтгача эсанкираб маъюсланиб юрдилар. “Осмонга тикилдим хаёлим огиб. Бир парчаси булут, бир парчаси кўк. Вақт деган шунча тез ўтдим окиб. Менинг ёнимда ҳам энди биров йўк”.

Ўша кезлари Усмон аканинг «Адабиётни, Ватанни, дўстларни севишни, кадрлашни Шухратдан ўрганишимиз керак» деган сўзлари маънисини кейин англадик. Кискагина умри (ўшанда рассом бор-йўги 29 ёшда эди) давомида мусаввир хайратланарли даражада кўп иш қилишга улгурган экан. Энг мухими, у ўз асарларида Ватанни, она юрт суратини бор тароватию мухаббати билан кўрсатиб кетган эди. Тузум ва замон гирром бўлишига карамасдан, шоирларимиз ижодида ҳам бу мавзу алохида ўрин эгаллаб, кучайиб бораётган эди. Жумладан, Усмон аканинг юкорида тилга олинган “Бойчечак”, “Бойсун хақида гамгин баллада”, “Ватан хақида шеър”, “Абдулла Кодирий”, “Бойсун кирларида бир ўзим кездим”, “Самарканд.Тунги сайр”, “Теша Сайдалиев хотирасига”, “Онамга мактуб”, “Дашт”, “Гафур Гулом...” сингари ўнлаб шеърлари, «Бахшиёна» туркумию устоз Асқад Мухтор “Гулистон” журналида чоп этган “Ок шарпа”, Темурийзода султонларга багишланган “Халил Султон” драматик дostonларигача ўша йилларда ёзилиб, кўпчилик ўқувчиларнинг меҳрини қозонган эди.

Жавзо. Бир эрка шамол
Бугдойзорга урар тўш.
От елар. Чавандознинг
Бир енги хилпирар – бўш...

Опа, Ватан – улуг дard,
Опа, Ватан бог бўлсин.
Шеърда суратин чизсам,
Тўрт мучаси сог бўлсин!

Бу Ватан шеърларда тилга қиради, шоирга «Болам... Юрак билан кўксинг безадим» дейди. Бундан-да гўзалроқ саодат борми дунёда! “Юрагимга сигмади согинч. Бўлмайин деб хижронда вайрон. Энди куйлай бошладим нотинч: – Бойсун! Бойсун!Бойсун! Бойсунжон!..”

Мазкур шеър устоз адибимиз Шукур Холмирзаевга багишланган. Уни тинглаётиб, Шукур аканинг кўзларига ёш қалқанларига неча бор гувоҳ бўлганмиз. Шоир бу мавзунини насрий асарларида ҳам давом эттириб, «Ўзok хайрлашувлар» номли гўзал эссесида адиб билан Ватаннинг дардли ва жозиб суратини яратади.

Илк “Инсонни тушуниш” китобидан то “Холат”, “Дарс”, “Сурат парчалари”, “Иккинчи

апрел”, “Бахшиёна”, “Уйгониш азоби”, “Гусса” билан “Куз” тўпламларигача кечган вақт чамалаб кўрилса агар, сўз ва шеър йўлида чекилган захматлар, изтироблару завку шавклар бесамар кетмагани, адабиёт ва шеърятга бахшида, инсоний туйгулар ила лиммо-лим, дийдору айриликлар, согинчлару севинчларга тўлуғ сермазмун бир умр бор бўй-баста билан гавдаланади.

Нихоят, узок кутилган истиклол даври бошланди. Янги замон ижодкорларга янги сарполар кийгизди. Мустабид тузумнинг асрий занжирлари чилпарчин бўлди. Сўз ҳам озодликка чиқди. Кейинги салкам йигирма йиллик муддат Усмон Азим хаёти ва ижодининг сермахсул даври, янада теранлашиш ва юксалиш йиллари бўлди. “Алпомиш” бадиий филмининг кинокиссаси, шоирнинг асари асосида суратга олинган, Ватан, она юрт согинчи хақида гўзал кўшиқдай таассурот колдиргувчи “Севги” бадиий филми, Абдулхамид Сулаймон Чўлпонга багишланган “Кундузсиз кечалар”, устоз адиблар Гафур Гулом, Абдулла Каххор хақидаги катор драматик асарлари, шунингдек насрий битикларини ўзида жамлаган “Жоду” китоби, “Юрак” ва “Фонус” шеърий тўпламлари шоирнинг калб меҳнатхонасида узлуксиз ижод баракали давом этаётганидан далолат беради. Айникса, охирги икки китоби – бу шеърят йилдан-йилга киёмига етиб, донишмандлик ва етуклик касб этганини, умр ва калб хикматлари яхлит ёмби холатга келганини кўрсатиб турибди. Аслида Яссавий, Навоий боболар давридан буён айтиб келинаётган бу хикматлар XXI асрга келиб шоиримиз тилидан янгича жаранглайди: Мана, улардан бири, умр хақида шоир бундок дейди: “Ўзи бир ёғиб ўтишга арзийди одамнинг умри. Ёғ умрим, кўнгиллар кўкарсин!”

Адабиёт, хусусан шеърятнинг ҳам асосий вазифаси шунда: кўнгилларни кўкартириш, дилларни яшнатиш. Усмон ака бу эзгу Бурчни катъият ва мардоналик билан уддалаб келаётган устоз шоиримиз, катта элнинг катта оқини. У кишига бир умр ҳамдаму хамнафас, дарду кувончларига бирдек шерик, таъби назми баланд, диди нозик таржимон Раъно янгамизнинг шарафли бу қисматда алоҳида макоми борлигини ҳам таъкидлаб ўтмоқ жоиз. Адабиёт, жaxon адабиёти, китоб ва китобхонлик, назму наср, мумтоз ва замонавий асарлар хақида энг кўп гапириладиган бу хонадонга хаваскор ёшлик йилларимизда биз хар доим ошиқиб, интилиб яшаганмиз. Инсонни тушуниш, китоб ва адабиётга меҳр, дид ва саводхонлик тарбияси, сўзга эътибор ва муносабатни биз шундай устозларимиз, уларнинг хонадонидаги адабий мухитдан ҳам ўргандик, хаётларидан ибрат олдик. “Сенга ҳеч нарса қилолмадим, Ватан!” деб айтиш учун ҳам аввало она юртни, тугилган тупрокни севишни билиш керак. Адабиётга мухаббат ҳам худди шундай.

Алқисса, аскар йигитнинг “шинелли йиллар”и ортда қолди. Раҳматли Шухрат домланинг дуолари ижобат бўлди. Шу лаҳзаларда Термизда, қадим Жайхун киргокларида Ватан чегараларини химоя қилаётган бир аскар йигит қоралама шеърларини хатжилдга жойлаб, минг орзу-хавас билан Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азим номига жўнатаётган бўлса, ҳеч ажабланманг. Азиз ўқувчи! Унга халакит бермайлик. Хозир у бутун умрини, борлигию қисматини олис бир ишқка – шеърятга, адабиётга алмашишга шайланаётгандир...

Сирожиддин Саййид

